

## **ОГЛЯД КОНЦЕПЦІЙ І ТЕОРІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ**

У статті проведено огляд основних концепцій і теорій суспільного розвитку, що формують світоглядні засади дослідження трудового потенціалу в сучасних умовах.

В статье рассматриваются основные концепции и теории общественного развития, которые формируют мировоззренческие принципы исследования трудового потенциала в современных условиях.

The review of basic conceptions and theories of community development, that form world view principles of research of labour potential in modern terms, is conducted in the article.

*Ключові слова:* концепція, теорія, суспільний розвиток, стадії економічного розвитку, трудовий потенціал.

Для епохи, в якій ми живемо, характерні глобальні зміни як у нашому суспільстві, так і в світі загалом, зокрема істотні, необхідні і незворотні суспільні зміни, безперервне народження нового й унікального, майбутнє якого не визначене, тощо. Очевидно, що вчені активно прагнуть змоделювати можливий вектор розвитку суспільства в майбутньому, окреслюючи негативні аспекти (ризиків) та пропонуючи шляхи своєчасного їх недопущення.

Розуміючи складність та комплексність категорії трудового потенціалу як об'єкта дослідження в умовах розвитку інформаційного суспільства, очевидно є необхідність використання положень низки концепцій і теорій, що дає змогу акумулювати знання для майбутніх поколінь та окреслити домінуючі наукові рішення, які в сьогоднішніх реаліях є вкрай необхідними до прикладного застосування.

Економічні теорії суспільного розвитку та трудового потенціалу сьогодні виступають базовими постулатами соціально-економічного прогресу людства. Більше того, між ними існує надзвичайно тісний причинно-наслідковий зв'язок, який виражається у взаємовпливах трудового потенціалу на специфіку становлення та розвитку суспільства, а суспільства – на особливості формування трудового потенціалу країни.

Висвітленню змісту процесів суспільного розвитку і розробці проблем, пов'язаних з дослідженням трудового потенціалу, присвячені праці багатьох зарубіжних науковців. Серед них слід відзначити таких, як Д.Белл, Г.Беккер, З.Бжезинський, М.Вебер, Т.Веблен, Дж.Гелбрейт, Б.Гільдебранд, П.Дракер, Р.Инглетарт, М.Кастельс, Я.Корнаї, С.Крук, В.Леонтьев, С.Леш, Ф.Ліст, К.Маркс, Дж.С.Міллер, Д.Норт, В.Ростоу, Д.Сакс, Г.Спенсер, Дж.Стінглер, О.Тоффлер, Дж.Фрідман, М.Фрідмен, А.Шляйфер, Ф.Фукуяма та ін.

Не залишає поза увагою зазначену проблематику і вітчизняна наука. Цілісному дослідженню проблем трудового потенціалу, обґрунтуванню інтелектуально-інноваційних моделей розвитку, науковому вивченню специфіки суспільного розвитку присвячені широко відомі праці таких науковців, як З.Варналій, С.Вовканич, А.Гальчинський, В.Геєць, О.Грішнова, М.Долішній, Я.Жаліло, С.Злупко, В. Куценко, Е.Лібанова, С.Мочерний, А.Новикова, Л.Семів, А.Чухно, Л.Шевчук та ін.

Однак, зважаючи на всеохоплюючий характер сучасних системних перетворень, не варто розраховувати на повне та остаточне розв'язання зазначених проблем. Найбільш актуальними є пошук новітніх підходів дослідження процесів формування, використання та розвитку трудового потенціалу в сучасних умовах суспільного розвитку.

Метою статті є огляд основних концепцій та теорій суспільного розвитку, що формують світоглядні засади дослідження трудового потенціалу з метою пошуку інноваційних підходів до управління ним.

Теоретичну основу дослідження трудового потенціалу в інформаційному суспільстві формують концепції й теорії, які не лише безпосередньо стосуються самого трудового потенціалу та його окремих компонентів, а й ті, що стосуються суспільного розвитку. Зупинимось детальніше на розгляді окремих концепцій й теорій, що стосуються суспільного розвитку, оскільки саме вони виступають метою нашого дослідження.

Розуміння змісту концепцій і теорій, що стосуються суспільного розвитку (футурологічних) дозволяє більш глибоко осмислити особливості формування і використання трудового потенціалу за умов постійних змін еволюційного характеру та зрозуміти можливі перспективи його функціонування в майбутніх періодах.

Основним методологічним принципом теорій, що стосуються суспільного розвитку, є технологічний детермінізм, тобто твердження про те, що розвиток техніки визначає розвиток суспільства незалежно від його соціально-економічної структури [3, с. 486].

До даної «футурологічної» групи відносимо теорії стадійності, зокрема концепції стадій економічного розвитку, концепції періодизації історичного розвитку, теорії та концепції трансформації перехідної економіки, еволюційну концепцію просторового розвитку, концепції соціального конфлікту, концепцію «соціального плюралізму», концепцію «великого поштовху», концепцію добробуту, економічні соціал-демократичні концепції, теорію соціального реформізму та інші. Теорії стадійності відображають погляди різних вчених на основні етапи розвитку людства (табл. 1).

Ми дотримуємось твердження про розподіл етапів розвитку суспільства на доіндустріальне (в тому числі аграрне), індустріальне та постіндустріальне, при чому інформаційне суспільство є етапом розвитку постіндустріального як більш тривалого процесу.

Хочемо виокремити вчення Дж. Фрідмана щодо еволюції територіальних систем (центр-периферія). Вчений доводить, що домінуючі впливи на еволюційні процеси здійснюють продуктивні сили разом з низкою інших факторів, оскільки територіальні системи є відкритими стосовно зовнішнього середовища.

Концепція стадій економічного розвитку (основні прихильники – В. Ростоу, З. Бжезинський) передбачає існування трьох основних типів суспільства: традиційного (докапіталістичного), індустріального (капіталістичного) та сучасного післякапіталістичного [5, с. 368]. Особливу увагу хочемо звернути на прихильника цієї концепції В. Ростоу (1916-2003), який висунув свою теорію стадійності, згідно з якою виділив шість стадій економічного розвитку суспільства (рис. 1) [5, с.368-369].

*Підходи видатних вчених до розподілу етапів суспільного розвитку*

Автор	Назви стадій людського розвитку	Основні праці
Д. Белл – американський соціолог	Доіндустріальне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство	1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Дениел Белл. – Москва: Академия, 1999. 2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Дениел Белл // Новая технократическая волна на Западе. – Москва: Прогресс, 1986. – С. 330-342. 3. Белл Д. Эпоха разобщенности / Дениел Белл, Иноземцев Владислав. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2007.
С. Леш, С. Крук – британські соціологи	Передмодерністський етап, модерністський етап, постмодерністський етап	1. Леш С. Соціологія постмодернізму / Пер. з англ. Ю. Олійника // Скот Леш. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с. 2. Lash S. Critique of Information / Scott Lash. – London; Thousand Oaks (CA.): Sage Publications, 2002. – 207 p.
Е. Тоффлер – американський соціолог і футуролог	«Перша хвиля» (аграрне суспільство), «друга хвиля» (індустріальне суспільство), «третья хвиля» (постіндустріальне суспільство)	1. Тоффлер А. Футурошок / Алвин Тоффлер. – СПб.: Лань, 1997. – 464 с. 2. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Елвін Тоффлер; пер. з англ. А. Євса; ред. пер. В. Шовкун. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 475 с. 3. Тоффлер Е. Новая парадигма власти: знание, богатство и сила / Елвін Тоффлер; пер. з англ. Н. Бордукова. – Х.: Акта, 2003. – 688 с.
П. Дракер – американський економіст	Капіталістичне суспільство, посткапіталістичне суспільство	1. Drucker Peter F. Managing for the Future. – 1992. – 299 p. 2. Drucker P.F. Post Capitalist Societi. – N.-Y., 1995.
Р. Инглегарт – американський вчений з прикладної соціології	Модернізація, постмодернізація	1. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе / Рональд Инглегарт // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В.Л. Иноземцева. – М., 1999. 2. Inglehart R. The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Public. – Princeton: Princeton University Press, 1977.

Окремо хочемо відзначити підходи деяких вчених до періодизації економічного розвитку. Періодизація історії господарського розвитку народів Б. Гільдебранда (1812-1878) з базуванням на мінову концепцію передбачає виділення наступних етапів [5, с. 404]:

I – натуральне самодостатнє господарство середніх віків, яке характеризується нерозвиненим безгрошовим обміном;

II – грошове господарство мануфактурного періоду, в якому гроші функціонують як необхідний посередник обміну;

III – розвинене кредитне господарство, в якому обмін здійснюється на основі кредиту.

Схожий підхід до періодизації економічної історії людства у К. Бюхера (1847-1930), який визначив три ступені господарської еволюції народів [2, с. 414]:

I – самодостатнє натуральне господарство, діяльність якого підпорядкована задоволенню власних потреб;

II – міське господарство, в якому рух продукції від виробника до споживача опосередковується місцевим ринком;

III – народне господарство зі сформованим національним ринком та значною кількістю посередників обміну.

До «футурологічної» групи теоретичних основ дослідження трудового потенціалу відносимо також теорії та концепції трансформації перехідної економіки (основні прихильники: Д.Сакс, Я.Корнаї, М.Фрідмен, Дж.Стінглер, А.Шляйфер, Дж.Гелбрейт, В.Леонтьєв, Д.Норт), які включають погляди на сутність і шляхи трансформації перехідної економіки та на основі яких будуються певні моделі такої економіки. Дана група теорій передбачає три основні концепції трансформування однієї соціально-економічної системи в іншу [6, с. 425-426]:

I. Монетаристська, розроблена представниками неокласичного напрямку (Д. Сакс, Я. Корнаї, М. Фрідмен, Дж. Стінглер). Передбачає орієнтацію на абсолютне переважання приватної власності, механізм вільного ринкового саморегулювання економіки, монетаристські методи кредитно-грошового регулювання, опору на іноземні інвестиції, на скорочення соціальних витрат держави та значну соціальну диференціацію суспільства тощо.

II. Градуалістська. Провідну роль відводить стабілізації виробництва. За твердженнями Дж. Гелбрейта, В. Леонтьєва та інших, такий процес досить тривалий і тому можливий лише за умов стабільного випуску економічних благ, що створить умови для соціальної адаптації населення та не передбачає скорочення соціальних витрат.

III. Інституціональна. Передбачає необхідність інституціональних змін у суспільстві, спрямованих на еволюційні трансформаційні процеси.

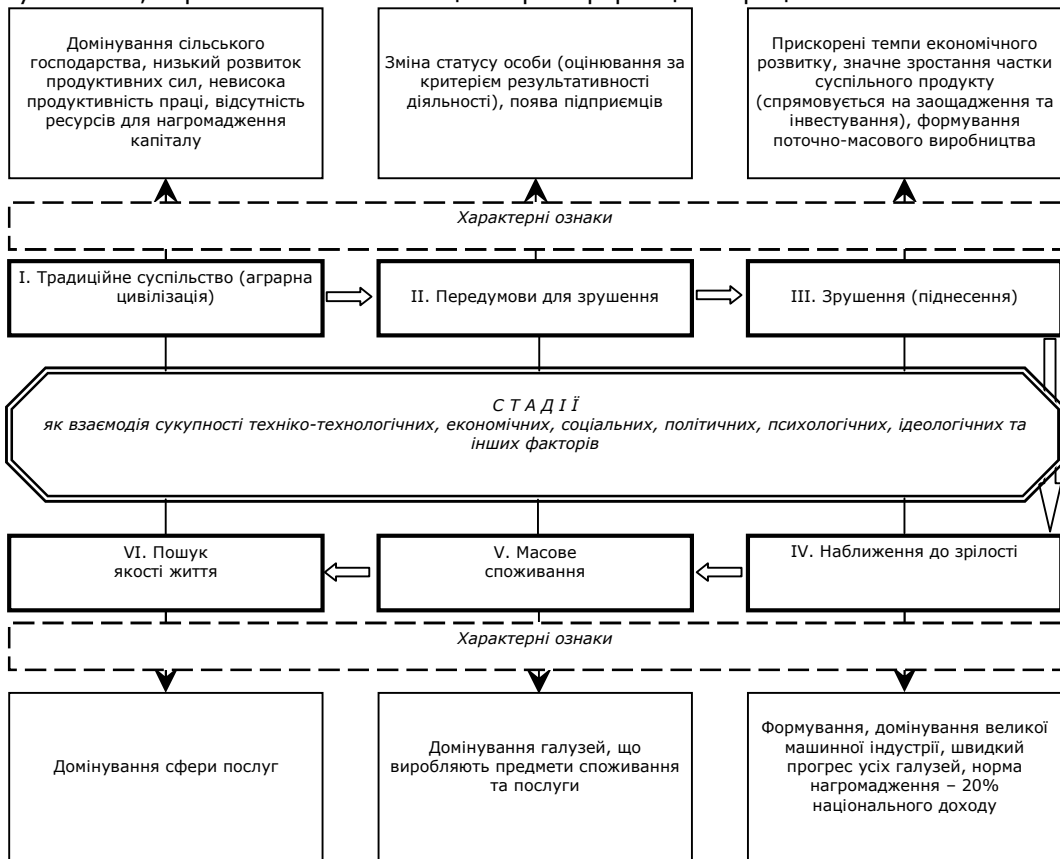


Рис. 1. Стадії економічного розвитку суспільства згідно з Р. Ростоу

Концепції соціального конфлікту – це соціологічні теорії, які досліджують сутність конфлікту, його роль у соціально-економічному розвитку та шляхи розв'язання. Більшість науковців (М. Вебер, Т. Веблен, К. Маркс, Г. Спенсер та інші) розглядали конфлікт як об'єктивно невідворотне явище і стимул соціально-

економічного розвитку [5, с. 359]. Таким чином, соціальний конфлікт непрямо спричиняє поступ суспільства, стимулюючи розв'язок окремих суперечностей в соціоекономічних пропорціях та надаючи поштовх еволюційним процесам, спрямованим на їх вирішення.

Також хочемо відзначити концепцію «соціального плюралізму», що започаткована В. Зомбартом (1863-1941), згідно з якою розвиток суспільства відбувається не шляхом зміни господарських систем, а шляхом їх співіснування, приєднання основних елементів нового устрою до попередніх. Розвиток різних укладів та посилення впливу держави сприятимуть трансформації капіталізму в стабільне та високоефективне суспільство майбутнього [2, с. 419].

До більш локалізованих концепцій та теорій, що детермінують суспільний розвиток за порівняно коротшими відрізками часу, є такі, що відображають систему поглядів та ідей стосовно соціально-економічного розвитку країн. До групи таких наукових поглядів відносимо концепцію «великого поштовху», концепції добробуту, економічні соціал-демократичні концепції, теорію соціального реформізму та інші.

Концепція «великого поштовху» передбачає, що вихід економіки слаборозвинених країн з фази депресії та стійке економічне зростання потребують значних інвестицій, які формуються внаслідок примусової податкової та грошово-кредитної політик держави [5, с. 350]. Концепції добробуту формують сукупність ідей, положень, методологічних принципів щодо факторів зростання добробуту суспільства та критеріїв його визначення [5, с. 351]. Економічні соціал-демократичні концепції включають сукупність ідей, поглядів різних течій соціал-демократії щодо шляхів реформування капіталізму та відносин власності [5, с. 352]. Теорія соціального реформізму Дж.С. Мілля (1806-1873) передбачає, що лише у відсталих країнах рух виробництва є найважливішим завданням. У більш розвинених країнах економічно необхідним вважається вдосконалення розподілу. Основними напрямками соціальних реформ, на думку Дж.С. Мілля, повинні бути наступні [2, с. 266-269]:

- ✓ ліквідація найманої праці шляхом удосконалення системи приватної власності на основі розвитку корпоративно-виробничих асоціацій;
- ✓ реформування відносин власності на землю та соціалізація земельної ренти з допомогою земельного податку;
- ✓ обмеження майнової нерівності шляхом локалізації права успадкування;
- ✓ визначення ролі держави у ринковій економіці.

Концепція стадійного економічного розвитку Ф. Ліста (1789-1846) передбачає наступні стадії економічного розвитку нації [2, с. 398]:

- ✓ стан дикунства;
- ✓ стан розвитку скотарства;
- ✓ стан землеробства;
- ✓ землеробсько-мануфактурний стан;
- ✓ землеробсько-мануфактурно-комерційний стан суспільства – господарський ідеал, який можливий, зокрема, за рахунок схильності до мануфактурного розвитку нації, її здатності до самовідданої праці заради майбутнього прогресу.

Отже, розглядаючи теорії й концепції суспільного розвитку, що формують наукове бачення трудового потенціалу в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, спостерігаємо широке плетиво різних думок та поглядів на таку складну економічну категорію. Знання і використання положень таких теорій дозволить повною мірою осмислити всю глибоку сутність трудового потенціалу та, акумулюючи досвід і погляди попередніх поколінь науковців, сформулювати новітні підходи в його дослідженні в сучасних умовах інтенсифікації виробничо-господарських зв'язків, стрімкого прогресу людства та обрання подальшої стратегії його розвитку.

**Список використаних джерел:**

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – Москва: Прогресс, 1986. – С. 330-342.
2. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч. 1 / За ред. В.Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 582 с.
3. Історія економічних учень: Підручник: У 2 ч. – Ч. 2 / За ред. В.Д. Базилевича. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 575 с.
4. Леш С. Соціологія постмодернізму / Пер. з англ. Ю. Олійника // Скот Леш. – Львів: Кальварія, 2003. – 344 с.
5. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 1. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій // За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
6. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т. 2. / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій // За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
7. Тоффлер Е. Нова парадигма влади: знання, багатство й сила / Е. Тоффлер; пер. з англ. Н. Бордукова. – Х.: Акта, 2003. – 688 с.
8. Тоффлер Е. Третя Хвиля / Е. Тоффлер; пер. з англ. А. Євса; ред. пер. В. Шовкун. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 475 с.